

Присяжнюк Світлана Василівна

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
<https://orcid.org/0009-0006-4759-3079>
e-mail: o81284lana@gmail.com*

**ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК
СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РФ**

Резюме

У статті здійснюється спроба політологічного аналізу особливостей гуманітарної політики як напряму державної політики, специфіки реалізації міжнародної гуманітарної політики, а також кореляції національної стійкості та гуманітарної політики держави.

З'ясовано, що гуманітарна політика ґрунтується на визнанні невід'ємних прав людини, в тому числі права на гідне життя для кожного, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. Гуманітарна сфера об'єднує такі політики: культурну, релігійну, політику у сфері науки, політику у сфері освіти, охорону здоров'я населення та політику у сфері туризму, спорту та фізичної культури. Одним із найефективніших інструментів координації зазначених вище політик може бути система стратегічних комунікацій держави.

Доведено, що державна гуманітарна політика уособлює суспільний феномен і завжди пов'язана зі специфікою громадянського суспільства. Головною метою сучасної гуманітарної політики України є максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення гідних умов для реалізації усіх її інтелектуальних і творчих можливостей. Гуманітарна політика України відіграє важливу роль у зміцненні національної ідентичності та резистентності суспільства та є стримуючим фактором у контексті гібридної агресії з боку РФ.

Ключові слова: гуманітарна сфера, гуманітарна політика, гуманітарна стійкість, національна безпека, стратегічні комунікації, стратегічні наративи.

Вступ

Гуманітарна сфера суспільства, будучи стратегічним ресурсом забезпечення національних інтересів країни, створює та нарощує її духовний, інтелектуальний та економічний потенціал, виступає як культурний фундамент суспільства та своєрідний генетичний механізм трансляції накопиченого соціального досвіду. Сьогодні гуманітарна політика розглядається світовим співтовариством як критерій процвітання соціуму, а також досягнення соціальної справедливості та злагоди і є дієвим інструментом забезпечення соціального розвитку. Повноцінне забезпечення національної безпеки України в умовах триваючої російської агресії вимагає активного пошуку шляхів досягнення ефективної гуманітарної політики, яка б відповідала міжнародним стандартам та пришвидшувала перемогу над агресором.

До важливих питань гуманітарної проблематики, які також детермінують національну безпеку, належить функціонування суверенної нації, державної ідеології, прогнозованої демографічної політики. Сьогодні одним із ключових завдань державної гуманітарної безпеки у контексті становлення громадянського суспільства в Україні є обґрунтування національної ідентичності та імплементації її традиційних форм до сучасних реалій. Передусім це стосується гуманітарних факторів національної безпеки держави.

Водночас дослідження проблематики гуманітарної політики України як стримуючого фактору гібридної агресії РФ є недостатньо розробленою, потребує уточнення та проведення додаткових досліджень.

Мета статті

Розкрити особливості гуманітарної політики як напряму державної політики, виокремити гуманітарну сферу держави та політики, які вона об'єднує, окреслити головну мету гуманітарної політики України в сучасних умовах, розглянути специфіку реалізації міжнародної гуманітарної політики на прикладі міжнародних організацій, Сполучених Штатів Америки, Республіки Польща та Китайської Народної Республіки, дослідити кореляцію національної стійкості та гуманітарної політики держави, визначити основні принципи реалізації гуманітарної політики в контексті забезпечення гуманітарної стійкості держави.

Результати дослідження

Гуманітарну політику можна визначити як систему рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу.

Гуманітарна політика ґрунтується на визнанні невід’ємних прав людини, в тому числі права на гідне життя для кожного, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. У ролі суб’єктів гуманітарної політики виступає держава в цілому, органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії та об’єднання, соціальні групи, суспільство загалом та окремі особи.

Гуманітарна складова державної політики спрямована на формування умов для реалізації соціальних та культурних прав людини, її творчих, інтелектуальних та культурних можливостей, втілення принципів соціальної справедливості, підтримку соціальної солідарності на основі демократичних цінностей та громадянських прав і свобод, протидію проявам ксенофобії, шовінізму, расизму, будь-яких форм дискримінації за релігійною, мовною чи національно-етнічною ознаками, забезпечення доступу до національного культурного продукту на українському та світовому ринках [1, с. 14].

У свою чергу, **державна гуманітарна політика** — це система і послідовна діяльність держави у відносинах з людиною зокрема і суспільства в цілому, що здійснюється через органи державної виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості, з урахуванням основних прав людини і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави.

Державна гуманітарна політика уособлює суспільний феномен і завжди пов’язана зі специфікою громадянського суспільства. Публічне управління має вдосконалюватися, трансформуватися спільно з багатьма соціально-економічними показниками, що визначають його ефективність загалом. Державна гуманітарна політика все ж таки часто прагнула до патронування культури, науки, мистецтва, вбачаючи в цьому своє завдання. Взаємовідносини держави, що володіє владою, і громадянського суспільства, яке є носієм основних моральних цінностей, складні, а громадянське суспільство має право вимагати від органів публічної влади раціональної управлінської позиції у формуванні та реалізації державної гуманітарної політики [1, с. 172].

Гуманітарна сфера є об’єктом гуманітарної політики держави. Це система, що містить у собі єдність об’єктивних і суб’єктивних факторів суспільного життя, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини і суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну реалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки і культури [2, с. 34].

Гуманітарна сфера об'єднує такі політики:

- культурну політику, яка має бути спрямована на створення умов для всебічного розвитку духовного потенціалу особистості й суспільства, забезпечення доступності користування послугами закладів та установ культури, гарантії свободи творчості;

- політику у сфері науки, пріоритетами якої є визначення потреб держави у сфері науки, формування інтелектуального потенціалу суспільства, формування нової системи національної та науково-технічної політики і органічне входження її у світовий науковий простір, підвищення стану науки в суспільстві, посилення взаємної затребуваності науки й економіки;

- політику у сфері освіти, основною метою якої є забезпечення доступності освіти, створення засобами державної політики умов для всебічного розвитку всіх галузей освіти як основи для соціально-економічного, духовного, культурного та інтелектуального розвитку суспільства, збереження та примноження освітянського потенціалу України, впровадження зарубіжного досвіду розвитку освіти, збагачення освітнього простору України;

- охорону здоров'я населення, яка спрямована на реалізацію положень Конституції та законів України щодо забезпечення доступної кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, запровадження нових ефективних механізмів фінансування та управління у сфері охорони здоров'я, створення умов для формування здорового способу життя;

- релігійну політику, основним завданням якої є забезпечення прав та свобод світогляду і віросповідання, релігійної діяльності, рівності релігійних організацій, поєднання інтересів держави, суспільства і церкви у процесі формування моралі та духовного розвитку, створення умов для релігійного середовища;

- політику у сфері туризму, спорту та фізичної культури, основними пріоритетами якої є створення умов для задоволення потреб громадян у зміцненні здоров'я, у фізичному та духовному розвитку, державному стимулюванні внутрішнього та іноземного туризму, формуванні конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту.

Одним із найефективніших інструментів координації зазначених вище політик може бути система стратегічних комунікацій держави, яка залишаючись у межах демократичних практик і принципів, дозволяє реалізувати забезпечувати спільну стратегію діяльності органів державної влади через формування стратегічних наративів. Ці заходи сприяють консолідації суспільства та збільшують його стійкість перед потенційними впливами з боку агресора.

Термін «гуманітарна політика» використовується також в іншому значенні. **Міжнародна гуманітарна політика** включає заходи щодо захисту життя, здоров'я і гідності людини, співпраця у боротьбі з хворобами і голодом, у подоланні неписьменності і поширенні визнаних міжнародних

стандартів у вихованні дітей та підлітків. Здійснюється на двосторонній і багатосторонній основі, а також у глобальних масштабах (у випадках війн, епідемій, стихійних лих та інших екстремальних ситуацій тощо). Охоплює такі проблеми, як допомога біженцям, боротьба з тероризмом. Суб'єктами міжнародної гуманітарної політики є Організація Об'єднаних Націй, та її спеціальні установи: Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародний Комітет Червоного Хреста.

Розглядаючи особливості реалізації гуманітарної політики у сфері національної безпеки іноземних держав варто зазначити, що у Стратегії національної безпеки США вже у вступі відзначаються консолідаційна та національно-ідентифікаційна функції «історії, культури, переконань та принципів» (с. 1). Надалі в описі та переліку пріоритетних дій кожного зі «стовпів» (pillars) національної безпеки згадуються гуманітарні питання: освіти та науки (с. 19-21), культури та культурної спадщини (с. 33, 42), релігії (с. 41-42), цінностей (с. 34-35, 37-38, 40-42) тощо. Чітко підкреслюється роль державної науково-інноваційної політики, необхідність підтримки НДДКР, забезпечення сучасної STEM-освіти та захисту інноваційної бази національної безпеки для забезпечення економічного добробуту (с. 20-21) [3, с. 4].

У Стратегії національної безпеки Республіки Польща серед інтересів національної безпеки визначено «збереження національної ідентичності та культурної спадщини» (п. 11 підрозділу 1.2 «Національні інтереси та стратегічні цілі»). У п. 12 того ж підрозділу, який стосується стратегічних безпекових цілей, серед іншого йдеться про «забезпечення безпечних умов для розвитку людського та соціального капіталу». Надалі соціально-гуманітарним питанням присвячені підрозділи 3.3 «Соціальні заходи у сфері безпеки» глави 3 та 4.4 «Соціальні підсистеми» глави 4, в яких йдеться, зокрема, про «створення безпечних умов для духовного та матеріального розвитку нації», «надання нематеріальної підтримки системі національної безпеки» (п. 94), захист і зміцнення національної ідентичності (п. 95), освіти (п. 96, п. 141), медіа (п. 97, п. 142), культурну та історичну політику (п. 140) як чинники безпеки. У п. 151 окреслено також безпекові аспекти наукової політики.

Стратегічні документи з національної безпеки інших країн також мають компоненти, присвячені тим чи іншим гуманітарним питанням. Наприклад, у безпекових концепціях Китайської Народної Республіки ще у 2014-2015 роках визначалися такі сфери безпеки, як культурна та науково-технологічна [3, с. 4].

Варто зауважити, що в умовах війни суттєво знижується значення міжнародного права, зокрема таких його складових як право міжнародної

безпеки, міжнародне гуманітарне право, міжнародне право масової інформації тощо. Так само витісняються на другий план (іноді взагалі ігноруються) міжнародна боротьба зі злочинністю, міжнародний захист прав людини, міжнародно-правова охорона довколишнього середовища, міжнародно-правове регулювання економічного, науково-технічного та культурного співробітництва, деякі інші міжнародно-правові питання [4, с. 62].

Саме тому, в умовах сучасних очевидних і прихованих загроз національній безпеці, а також реалій суспільно-політичної обстановки та економічної ситуації в Україні, ключова роль забезпечення безпеки держави має приділятися розвитку системи національної стійкості, складовою якої є гуманітарна стійкість.

Розвиток гуманітарної стійкості держави потребує забезпечення базових потреб і прав людини, аналіз викликів та загроз розвитку людини в Україні та ефективну відповідь на них шляхом ефективного функціонування гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів. В структуру гуманітарної стійкості слід включити демографічну стійкість — як актуальний напрям, одним з найважливіших елементів якого є природний рух населення та міграційні проблеми України у глобалізованому світі. Складовою гуманітарної стійкості можна назвати і етнонаціональну стійкість, яка є результатом етнонаціональної політики держави у взаємодії з поліетнічним громадянським суспільством і означає гармонійну цілісність етноспільнот України, що єднаються навколо демократичних цінностей і поваги до прав людини [5, с. 65].

Можемо констатувати, що **головними загрозами для забезпечення гуманітарної стійкості України сьогодні є**: недосконалість державної системи стратегічних комунікацій; потужні пропагандистські й дезінформаційні кампанії РФ, які супроводжують збройну агресію: знищення базових контентів національної історичної пам'яті, нівелювання її як важливої складової національної єдності, консолідації суспільства та влади; створення та активне розповсюдження історичних міфів антиукраїнського характеру, зорієнтованих на знищення історичних традицій українського народу і зведення його до категорії т.зв. «неісторичних народів»; дискредитацію військово-політичного керівництва України використовуючи широкий спектр маніпулятивних технологій; широке залучення агентів впливу за кордоном для зміщення акцентів у сприйнятті російсько-української війни в бік безальтернативності українського спротиву тощо.

Саме тому **формування спільної громадянської ідентичності є одним із ключових завдань гуманітарної політики держави**. Українське суспільство сьогодні характеризується проявами амбівалентності, змінами колективних ціннісних установок. Інтегративна сутність категорії «колективна ідентичність» фіксує притаманну людині потребу відчувати себе частиною більш широкої множини та сприймати таку

приналежність як цінність». Формування колективних цінностей залежить від історичного досвіду спільноти, стану інформаційного простору, впливу соціальних мереж, особливостей культурного середовища, освіти тощо. У посттоталітарних державах європейського простору, також і в Україні, процеси глобалізації породжують дві протилежні тенденції. З одного боку, глобалізація уніфікує, інтернаціоналізує та вестернізує всі сторони життєдіяльності суспільства. А з іншого, вносячи у життя посттоталітарної держави елементи сучасної демократії, глобалізація стимулює процеси культурного й духовного відродження та прагнення до формування колективного «Ми», утвердження його самостійності та самотності шляхом консолідації навколо спільної історії, мови, культури, цінностей та орієнтацій, життєвих стратегій [6, с. 13].

Висновки

Соціокультурна сфера, політика у сфері міжрелігійних, міжнаціональних, мовних відносин, заходи з публічної дипломатії у комплексі сприяють зростанню соціальної стійкості та згуртованості, суспільній реінтеграції, формуванню й реалізації політики із безпечної реінтеграції тимчасово окупованих територій. Забезпечення прав громадян у різних напрямках реалізації гуманітарної політики є невід'ємною складовою демократичного процесу, що ґрунтується на засадах інклюзивності та сприяє загальному суспільному розвитку.

На сучасному етапі розвитку глобальних відносин гуманітарна політика України відіграє важливу роль у зміцненні національної ідентичності та резистентності суспільства та є стримуючим фактором у контексті гібридної агресії з боку РФ. Гуманітарні цінності, розбудова демократії, захист прав людини, розвиток громадянського суспільства, удосконалення державної системи стратегічних комунікацій, підтримка міжнародних стандартів, посилення міжнародного співробітництва, активна дипломатична робота та партнерство з передовими демократичними країнами у контексті підтримки гуманітарних цінностей мають бути основними принципами української політики.

Важливий акцентом у реалізації гуманітарної політики України є розвиток культурних й освітніх програм, спрямованих на зміцнення та поширення української ідентичності, мови і національних цінностей. Це, в свою чергу, створює підґрунтя для забезпечення гуманітарної стійкості держави та ефективної протидії деструктивному впливу російської пропаганди, спрямованої на дестабілізацію внутрішньої ситуації в Україні.

Список посилань

1. Державна політика гуманітарної безпеки у контексті становлення громадянського суспільства в Україні : навч. посіб. / І.О. Парубчак, Н.Б. Радух, Г.М. Гринишин та ін. Херсон : Олді+, 2022. 190 с.

2. Чупрій Л.В. Політика національної безпеки Української Держави в гуманітарній сфері : монографія. Київ : Національний авіаційний університет; ПП «МастерПринт», 2015. 508 с.
3. Зубченко С.О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. *Аналітична записка, серія «Гуманітарний розвиток»*. Київ: НІСД, 2019. № 3. 5 с.
4. Крутий В.О. Трансформація політичної системи суспільства в умовах гібридної війни. Дис... канд. політ. наук. Київ. 2018. 222 с.
5. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С.І. Пирожков, О.М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є.І. Головаха, С.С. Дембіцький, В.А. Смолій, О.В. Скрипнюк, С.В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
6. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. / за заг. ред. Ю.Б. Каплан, Ю.А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 126 с.

References

1. State policy of humanitarian security in the context of the formation of civil society in Ukraine: a textbook (2022) / I. Parubchak, N. Radukh, H. Hrynyshyn and others. Kherson: Aldi+, 190 p. [in Ukrainian].
2. Chupriy L.V. (2015). National Security Policy of the Ukrainian State in the Humanitarian Sphere: a monograph. Kyiv: National Aviation University; MasterPrint, 508 p. [in Ukrainian].
3. Humanitarian component in strategic documents on national security of Ukraine. Analytical Note, Humanitarian Development Seriesю Kyiv: NISS, 20196 No. 3, 5 p. [in Ukrainian].
4. Cool, V.O. (2018). Transformation of the political system of society in the conditions of hybrid warfare. Candidate of Political Science, Kyiv, 222 p. [in Ukrainian].
5. National Resilience of Ukraine: a Strategy for Responding to Challenges and Preventing Hybrid Threats: National Report. (2022) / edited by S. Pirozhkov, O. Mayboroda, N. Khamitov, E. Holovakha, S. Dembitskyi, V. Smolii, O. Skrypniuk, S. Stoetskyi / I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 552 p. [in Ukrainian].
6. Humanitarian Policy in Ukraine: Challenges and Prospects (White Paper): analytical supplement. (2020) / edited by Y. Kaplan, Y. Tyshchenko. Kyiv : NISS, 126 p. [in Ukrainian].

Svitlana Prysiazhniuk

Taras Shevchenko Kyiv National University Military Institute (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0006-4759-3079>

e-mail: o81284lana@gmail.com

HUMANITARIAN POLICY OF UKRAINE AS A RESTRAINT FACTOR OF HYBRID AGGRESSION OF THE RUSSIA

Abstract

The article attempts a political science analysis of the features of humanitarian policy as a direction of state policy, the specifics of the implementation of international humanitarian policy, as well as the correlation of national sustainability and humanitarian policy of the state.

It was found that humanitarian policy is based on the recognition of inalienable human rights, including the right to a decent life for everyone, regardless of national, racial, religious, age, gender, individual or social characteristics. The humanitarian sphere unites the following policies: cultural, religious, science policy, educational policy, health care and policy in the field of tourism, sports and physical culture. One of the most effective tools for coordinating the above policies may be the state's strategic communications system.

It has proven that state humanitarian policy personifies a social phenomenon and is always associated with the specifics of civil society. The main goal of Ukraine's modern humanitarian policy is to maximize the potential of every person and create decent conditions for the realization of all his intellectual and creative potential. Ukraine's humanitarian policy plays an important role in strengthening the national identity and resistance of society and is a deterrent in the context of hybrid aggression from the Russian Federation.

Keywords: humanitarian sphere, humanitarian policy, humanitarian sustainability, national security, strategic communications, strategic narratives.

Стаття надійшла до редакції 22.10.23

© Присяжнюк С. В., 2023